

לאמר שהיתה אנטיאינטלקטואלית, הירואית, מעשית. בגליון הראשון של במאבק, ב־1946, ניסיתי לתמצת אותה בשלוש מילים: "פשטות, טיבעיות, מעשיות". אך גם מושגים אלה רחוקים מלמצות את ה"יש" של תרבות זו, ובוודאי את הפוטנציאל שהיה חבוי בה. והרי אנחנו מדברים על התחלות תרבותיות בלבד, ניצנים ראשונים. איש לא ירע לעולם לאן היתה תרבות זו מגיעה, אלמלא מתה בטרם עת.

מעולם לא ניתנו לדבריהם הגדרות מודעות, מפני שכל התהליך היה סמוי, וכמעט בלתי־לגיטימי. הוא היה בכחנת מרד באבות, אנשי העליה השנייה והשלישית, ששמרו על הפיקציה הציונית כאילו היישוב העברי אינו אלא אחר מחלקי "העם היהודי", בלא ייחוד רוחני משלו, חלוץ ההולך אמנם לפני המחנה, אך שהמחנה עומד לבוא אחריו. בעיני מנהיגים מסויימים, הציונות לא היתה כמעט אלא בעייה של תחבורה.

חלק מן התכונות העבריות החדשות הוסו, על כן, כתכונות "עבריות". הפולחן של ילידי־הארץ בא במקום ההכרה בתהוות האומה החדשה. היתה זאת בנליציה, כמעט ביולוגיזציה, שמצאה לה מקום גם בתורתו של יוג'ן רטוש.

אך גם כלי הגדרת התכנים התרבותיים החדשים, המתהווים, היה ברור לכל, באופן אמפירי, בדרך של הרגשה, מהו הדבר החדש. היו דברים שהם "משלנו", והיו דברים ש־אינם משלנו". בריבור, בלבוש, כנורמות של התנהגות, ביצירה האמנותית והספרותית, כמסורות, בכל דבר.

מדוע בורק הכלמי"ח?

מה קרה לתרבות הזאת? היא מתה באיבה. אולי נרצחה. אולי קרתה לה תאונה. אולי היתה חלושה מדי מכרי לגדול ולהתפתח. ואולי נכונות כל הגדרות האלה גם יחד.

בסוף שנות ה־40 ובראשית שנות ה־50 קרו כמה מאורעות, שחברו יחד לשנות לחלוטין את ההתפתחות בארץ.

כאשר התחיל היישוב העברי לעכל את מלוא המשמעות הנוראה של השואה, החלה ריאקציה יהודית. הרעות האנטי־יהודיות שרווחו עד אז, במטווה של "שלילת הגלותיות", ושלא נעדרה מהם נימה אנטי־שמית, גרמו עתה להתקף של "מצפון רע". מתוך ההזדהות עם הקורבנות החל הגטו היהודי להופיע לפתע באור הירואי, יפהפה. זיכרונות מבית אבא או סבא לבשו ציביון נוסטלגי מתקתק. היהדות חזרה לאופנה, על חשבון המודעות העברית.

במקום המדינה העברית קמה המדינה היהודית. מילחמת־העצמאות תבעה מחיר נורא בדם. נפלו קרוב ל־8000 צעירים. אלפים נוספים נפצעו קשה, היו לנכים. שנתון שלם של היישוב ראו לא מנה אלא 10 אלפים נפש. כמה משוררים, מלחינים, אדריכלים, ציירים, הוגי־דעות ניספו במילחמה ההיא? כל אחד מאיתנו הכיר אחדים מהם.

אחרי הקו־דס זו באה העליה ההמונית. תוך זמן קצר נוספו מיליונים ליישוב הקטן. היישוב לא היה מוכן לכך. הכל חייבו את העליה, כמוכּוּן, אך איש לא נתן את דעתו על הבעיות האמיתיות הכרוכות בה — לא לפני כן, וגם לא לאחר־מכן.

היישוב לא קלט את העליה. אולי ממילא לא היה הדבר אפשרי, בגלל היחס המיספרי. מכיוון שהתרבות העברית החדשה היתה במידה מרעית "אשכנזית" (לא במיקרה היה הצבר המיתולוגי בלונדי ותכול־עיניים כמו המפלצת של פרידריך ניטשה), ואילו העליה ההמונית היתה במידה רבה "מיורחית", היתה הקליטה התרבותית בעייתית ממילא.

מאז 1948 נוצרה בארץ תרבות אחרת, לא עוד "עברית" כי אם "ישראלית". לא נדון בה כאן. די אם נזכיר שהיא ספגה כמה מן התכונות של התרבות "העברית" הקודמת, תוך כדי ריקונן מתוכנו האמיתי, עד שהפכו לקריקטורות. הפשטות והטיבעיות של צעירי היישוב, שהיו בהן הרבה תום וחוץ, נהפכו לגסות ולחוסר־נימוס. הריגמויות נשארה, אך לבשה ציביון תוקפני, הלאומיות נהפכה ללאומנות. ההשפעה התנ"כית יצרה את התורה הניאור־אילית של גוש־אמונים.

ניתן לטעון כי כל התהליכים האלה לא היו מרבירים את התרבות העברית החדשה, אילו זו היתה די חסונה, מושרשת, ובעלת הכרה עצמית. זה נכון. אבל התרבות העברית החדשה היתה עדיין בחיתוליה. היא היתה תרבותה של אומה בתהוותה, של מדינה בדרך. היא לא הספיקה להגיע לידי הגדרה עצמית. מנהיגיה הפוליטיים, הצבאיים והתרבותיים היו חלושים, ללא כושר תיאורטי, ללא יכולת לגבש את הדברים במיסגרות חברתיות ותרבותיות בעלות כושר־מאבק. הפלמ"ח נכנע לרודן בך־גוריון בלי קרב. גיבוריה של תרבות זו, אנשים כמו יגאל אלון ויצחק רבין, היו דמויי־המלם. נסיכים מפונקים שלא יכלו לעמוד בפני דור־האבות, וגם לא בפני המציאות החדשה שנוצרה בארץ. משה דיין, הנסיך השחור, התגנדר כל ימיו ובסופו של דבר מת כשבר־כלי, מבלי להותיר אחריו אף יצירה אחת של הגות עצמאית בעלת־ערך.

מכיוון שהפלמ"ח היה אחת היצירות המובהקות של תרבות זו, הפך פירוקו למיתוס. השאלה "מדוע פורק הפלמ"ח?" שהידרה במשך שנות־דור ושהפכה מיזן בדיחה עממית, מקפלת בתוכה הרבה יותר מכפי שנראה.

בלי נוסטלגיה

איני בא להטיף לנוסטלגיה, ובוודאי לא לשלול את המתהווה עתה לנגד עינינו. אפשר למתוח ביקורת קטלנית על תכניה, מגרעותיה וחולשותיה של התרבות העברית שמתה. הרבה מן הנוסטלגיה שרביקה בנכרה אינה אלא שקר מוסכם, גלוריפיקציה מזוייפת.

זהו פרק בהיסטוריה. יש להעריכו על פי תוכנו, על הטוב והרע שבו. אך מותר גם להתאבל עליו.

לפני קרוב ל־40 שנה התחיל פרק חדש. יש לחייב אותו, כפי שיש לחייב כל תרבות חיה, המתהווה ומתפתחת. אולם יש להכין כי אין הוא המשך למה שהיה קודם לכן. מה שהיה מת, ולא הותיר אחריו אלא כמה יצירות בדפוס ובאבן.

אחת מהן היא נימרוֹד של דנציגֶר. סמל טראגי.

אם מביאים בחשבון כי היישוב העברי (איש לא קרא לו "היישוב היהודי") לא מנה בשיאו אלא 635 אלף איש — פחות מאשר מיספר האורחים הערביים בישראל כיום — מעוררת פריחה זו התפעלות.

עלתה על כל היצירות התופעה המיוחדת במינה, שאין לה אח ורע בהיסטוריה: יצירת השפה העברית החדשה. אמנם, היא קרמה ליצירת התרבות העברית החדשה, ואף היתה תנאי־מוקדם לעצם יצירתה — אך בתוך התרבות הזאת הגיעה השפה העברית לפריחתה החדשה, כשפה חיה, העונה על כל הצרכים של אדם מודרני, מתרבת ומתפשטת מדי יום.

פולחן צבאי

מה היה תוכנה של תרבות זו? מה מייחד אותה? גרמני כמו שפנגלר, בעל הנטייה של עמו ליצירת סכמות, נתן לכל תרבות גדולה סימון־זיכור, מיזן תווית של מלה אחת: התרבות השמית המאמית, התרבות המערבית ה"פאוסטית", וכו'. אני נוהר מפני פשטנות זו.

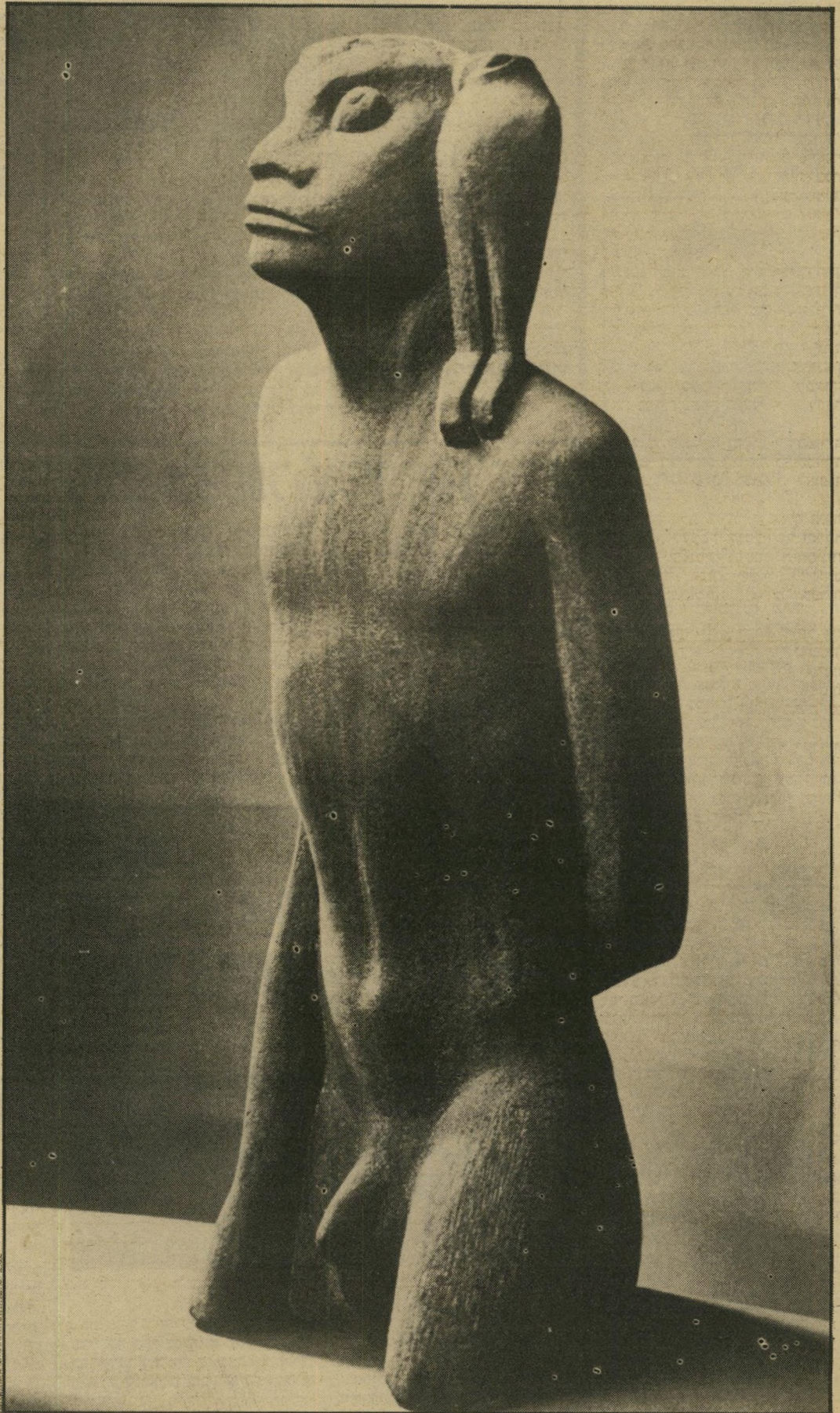
היו תכונות שציינו את התרבות הזאת. בדרך השלילה אפשר

לעצמי מעמד שהביע את הרוח של התקופה יותר מכל אחר, אני חושב על כנס ריקודי־העם בקיבוץ דליה, ערב מילחמת־העצמאות, שאליו זרמו רבבות צעירים וצעירות מכל רחבי הארץ — אותם צעירים שיצאו כעבור כמה חודשים לשדות־הקרב.

אך אם לא נראה בתרבות רק יצירות מסויימות בתחומים שונים, אלא את כלל היצירה הקולקטיבית, יש לראות את הביטוי העיקרי בתקופה ההירואית עצמה.

בתקופה הזאת נוצר הפלמ"ח, אחת היצירות הגדולות של התרבות העברית החדשה. כי הפלמ"ח לא היה רק אירגון צבאי כמוכּוּן, אלא תנועת־נוער, בית־אולפנה ליצירת סיגנון חיים, סיגנון־דיבור, ערכי־התנהגות, השקפת־עולם. וכמוהו — הקיבוצים החדשים של הרוח הזו. וכמוהו — אירגוני־המתחרת "הפורשת", ובייחוד לח"י, אירגון שנוגד כולו בארץ.

תרבות היא גם מחשבה פוליטית. מעולם לא היתה תקופה בארץ — לא לפני כן, ובוודאי לא אחר־כך, שבה נוצרו כלי־כך הרבה תיאוריות פוליטיות ואידאולוגיות חדשות ונוצעות — החל בכנונים וכלה במיסטיקה הדתית־לאומנית של ישראל אל־ד"ר שייב, וביניהן עשרות תיאוריות דתיות, גיאופוליטיות, לאומניות וסוציאליסטיות, שרובן כבר נשכחו.

נימרוֹד של דנציגֶר
היא מתה באיבה. אולי נרצחה. אולי קרתה לה תאונה